

МІЖНАРОДНІ ТРИБУНАЛИ І МОЖЛИВІСТЬ СТВОРЕННЯ ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ РФ: ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ

З моменту повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року питання притягнення винних осіб російської федерації до відповідальності набуло особливої актуальності. Численні порушення норм міжнародного гуманітарного права, такі як злочини проти людяності, воєнні злочини й приховані акти геноциду, потребують міжнародної правової відповіді з метою відновлення справедливості.

В цьому контексті, події в Україні кидають новий виклик усталеним підходам міжнародного правосуддя та вказують на неминучу необхідність їхнього вдосконалення.

Історія має у своєму арсеналі перевірені часом механізми правосуддя у збройних конфліктах — міжнародні трибунали. Однак створення нового міжнародного трибуналу в українських реаліях потребує ретельного вивчення попереднього досвіду, який слугуватиме орієнтиром у подоланні правових та політичних викликів процесу розслідування і покарання за злочини у збройних конфліктах.

Актуальність цієї статті продиктована необхідністю системно підійти до аналізу історичних прецедентів створення та функціонування міжнародних трибуналів для визначення оптимальних механізмів притягнення до відповідальності за злочини агресії, воєнні злочини й злочини проти людяності, скоєні в ході російської агресії проти України.

Відповідно, основна **мета** публікації – проведення аналізу та історичних аналогій між міжнародними трибуналами минулого і потенційним трибуналом щодо злочинів рф.

Зародження ідей регулювання збройних конфліктів на міжнародному рівні розпочалося наприкінці XIX — на початку XX століття. Гаазькі конференції 1899 і 1907 років заклали основи міжнародного гуманітарного права, встановивши правила ведення війни. Однак, учасники конференції не розробили поняття індивідуальної відповідальності за воєнні злочини.

Вже після Першої світової війни Версальський мирний договір 1919 року передбачив створення трибуналів для притягнення до відповідальності винних у злочинах, однак цей механізм мав обмежений характер та, в кінцевому результаті, виявився малоефективним.

Лейпцизькі процеси 1921–1923 рр., які покликані були стати прикладом міжнародного правосуддя, зазнали критики через політичну упередженість та обмежену юрисдикцію. Вони «значною мірою виявилися показовими й не мали

на меті серйозного переслідування злочинців, лише деякі з них завершилися винесенням обвинувальних вироків (із понад півтори тисячі справ лише тринадцять були доведені до стадії судових слухань; у дев'яти процесах, у яких були ухвалені рішення по суті, десять осіб були засуджені, а шість – виправдані)»[1, с. 415].

Такий, хоч і негативний, але досвід заклав фундамент та дав поштовх до нового витка розвитку, який знайшов своє логічне продовження у міжнародних військових трибуналах після Другої світової війни.

Післявоєнні Нюрнберзький (1945–1946 рр.) та Токійський (1946–1948 рр.) трибунали стали першим інституційним втіленням міжнародного правосуддя за злочини проти миру, військові злочини й злочини проти людяності.

Попри свою політичну упередженість, ці трибунали повноцінно започаткували механізм міжнародної відповідальності та впровадили новаторські правові концепції, які застосовуються й сьогодні.

Так, статут Нюрнберзького трибуналу вперше закріпив на міжнародному рівні принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти миру й людяності та за порушення законів чи звичаїв війни[2].

Нюрнберзький процес також мав фундаментальне значення на процес формування механізмів притягнення до відповідальності вищого військового та політичного керівництва держави-агресора. Трибунал встановив принцип незастосування імунітетів вищих посадових осіб держави у справах про міжнародні злочини і відхилив посилання на виконання наказів як підставу для звільнення від відповідальності.

Як результат, 12 вищих посадових осіб Третього Рейху були засуджені до смертної кари (Мартін Борман – заочно); 3 – до довічного ув'язнення; 2 – до 20 років позбавлення волі; 1 – до 15 років позбавлення волі; 1 – до 10 років позбавлення волі[3, с. 86].

Особливим здобутком Нюрнберзького процесу стало формулювання концепції злочинів проти миру, яка включає планування, підготовку, розв'язування або ведення агресивної війни. Цей прецедент має виключну актуальність у контексті російської агресії проти України, оскільки встановлює правові рамки відповідальності за злочин агресії.

Під час Нюрнберзького процесу відповідальність за злочин проти миру поклали не тільки на військових і політичних лідерів Третього Рейху, але й на представників економічної еліти й засобів масової інформації. Їх звинуватили у сприянні підготовці та розв'язанню війни, зокрема через фінансування військових кампаній, пропаганду агресивної ідеології і підтримку нацистського режиму.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (Токійський трибунал) продовжував політику свого попередника, а його статут продублював найважливіші положення статуту Нюрнберзького трибуналу.

Відповідно, Токійський трибунал також встановив прецедент криміналізації планування агресії на ранніх стадіях. Як і японські стратеги, які розробляли агресивну стратегію Японії щодо Китаю та інших країн Азії, російське керів-

ництво формувало концепцію «руського міра» задовго до повномасштабного вторгнення. Ця паралель наголошує на необхідності аналізувати довгострокові стратегії агресора, а не лише безпосередні бойові дії.

Таким чином, ці трибунали змогли закласти правові основи для подальшого розвитку міжнародного гуманітарного права, навіть попри те, що хід судового процесу диктувався виключно країнами-переможцями.

По завершенню Нюрнберзького й Токійського процесу міжнародна спільнота продовжила на їх основі формувати та розвивати правові основи для запобігання злочинам у збройних конфліктах. Результат такої діяльності знайшов своє відображення у Загальній декларації прав людини 1948 року[4], Женевських конвенціях 1949 року[5] та Додаткових протоколах 1977 року[6] [7]до неї.

Ці акти стали фундаментом для регулювання збройних конфліктів, закріпивши правові норми щодо захисту цивільних осіб і військовополонених.

Попри той факт, що Росія офіційно є учасницею цих документів, вона систематично порушує їхні положення, нехтуючи фундаментальними правами людини як на власній території, так і на окупованих землях України.

Не викликає здивування й те, що у 2019 році Президент рф підписав Указ № 494 від 16 жовтня 2019 року[8], яким відкликав підпис під Першим додатковим протоколом до Женевських конвенцій. Цим рішенням РФ зробила ще один крок вбік від міжнародного права, оскільки не вийшовши з Протоколу I вона відкликала власну згоду на розслідування своїх злочинних дій зі сторони Міжнародної комісії з встановлення фактів.

Кінець XX століття ознаменувався створенням перших спеціалізованих міжнародних трибуналів (трибуналів *ad hoc*) — Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії (МТКЮ) та Міжнародного трибуналу щодо Руанди (МКТР). Досвід цих судових органів має особливе значення для розуміння правових й організаційних аспектів створення та функціонування спеціального трибуналу для боротьби зі злочинами у ході російсько-української війни.

Створений резолюцією Ради Безпеки ООН у 1993 році Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року, за 24 роки своєї діяльності розробив широкий пласт прецедентного права щодо кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Значним досягненням МКТЮ стало формування й застосування доктрини спільного злочинного наміру (*joint criminal enterprise*). Ця юридична концепція вперше була застосована трибуналом у справі Тадича та з того часу є основним елементом міжнародного кримінального права, хоч прямо й не згадувалася у Статуті МТКЮ[9].

Основна суть доктрини полягає в можливості притягненні до відповідальності особи за злочини, у виконанні яких вона безпосередньо не брала участі. Визначальною підставою слугуватиме участь такої особи у формуванні та реалізації спільного злочинного плану або політики. Разом з тим, кожен учасник

такого спільного задуму несе індивідуальну відповідальність за всі злочинні дії, вчинені групою в межах реалізації спільного плану.

Ця концепція відіграє особливе значення у притягненні до відповідальності вищого політичного та військового керівництва, яке хоч й не бере безпосередню участь у виконанні злочинних наказів, але формує злочинну політику та створює умови для її реалізації.

Практика МКТЮ продемонструвала ефективність цього підходу у судових процесах над президентом Сербії Слободаном Мілошевичем, лідерами боснійських сербів Радованом Караджичем і Ратком Младичем, а також іншими високоскопосадовцями колишньої Югославії.

Застосування доктрини спільного злочинного наміру створило важливий прецедент у міжнародному кримінальному праві, який може і повинен бути використаний при розслідуванні та притягненні до відповідальності за воєнні злочини й злочини проти людяності вищого політичного і військового керівництва РФ за систематичні порушення міжнародного права в Україні.

Окрім того, численна практика трибуналу сприяла стандартизації процедур збору доказів, документування злочинів і організації судових процесів, що також повинне враховуватися під час формування засад функціонування спеціального трибуналу щодо РФ.

Інший міжнародний трибунал 90-х років XX століття – щодо Руанди – зробив значний внесок у розвиток міжнародного кримінального права, зокрема щодо кваліфікації злочину геноциду та встановлення відповідальності за масові злочини проти цивільного населення.

Після завершення громадянської війни новий уряд Руанди звернувся до ООН із проханням створити міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності осіб, винних саме у геноциді.

Відповідно, у преамбулі Статуту МКТР[10] конкретно виокремлено, що метою трибуналу є судові переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид та інші подібні порушення, скоєні на території сусідніх держав, у період з 1 січня 1994 року до 31 грудня 1994 року.

Досвід МКТР має ключове значення для міжнародного права, оскільки трибунал вперше в історії: (1). ухвалив вироки проти осіб, винних за вчинення геноциду; (2) витлумачив визначення геноциду, подане в Женевських конвенціях 1948 року; (3) визнав згвалтування як засіб вчинення геноциду[11].

Крім того, практика МКТР також демонструє можливості ефективної взаємодії міжнародного трибуналу з національними системами правосуддя.

Події в Україні, а саме систематичні масові вбивства, насильницькі зникнення, тортури, катування, сексуальне насильство й згвалтування, які вчинені представниками РФ щодо громадян України в Бучі, Бородянці, Гостомелі, Ірпені та в інших куточках України, мають усі характерні ознаки геноциду.

Окрім України [12], таку кваліфікацію злочинів рф підтримують на рівні парламентів ряд країн (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Канада)[13].

На противагу, в публічній площині досі тривають дискусії, чи є дії рф в Україні актами геноциду. Як один з прикладів, голова Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні Ерік Мьосе заявив, що «На даному етапі ми все ще не дійшли висновку, що (в Україні – ред.) відбувається геноцид» [14].

Очевидно, що за таких обставин розгляд судових прецедентів, у тому числі МКТРта МКТЮ матиме важливе значення для правильного кваліфікування дій і притягненні винних осіб до відповідальності.

Ці трибунали стали важливим етапом у формуванні міжнародних правових стандартів для переслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Прецеденти цих трибуналів показали важливість незалежності міжнародного правосуддя та ролі міжнародної співпраці у досягненні справедливості.

Наступним етапом еволюції став розвиток концепції гібридних трибуналів, які поєднували національні та міжнародні елементи. До прикладу, Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати в судах Камбоджі, Спеціальний трибунал для Лівану тощо.

Вже у наш час світова спільнота змушена реагувати на численні злочини, які починаючи з 2014 року та із суттєвим загостренням після повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 року спровокувала російсько-українська війна.

Історичний досвід показує, що кожен із міжнародних трибуналів минулого тією чи іншою мірою був ефективним та відігравав важливу роль у боротьбі зі злочинами, вчиненими під час збройних конфліктів. Разом з тим, складно заперечувати той факт, що більшість міжнародних воєнних трибуналів минулого створювалися для спеціалізованого розгляду воєнних злочинів у конкретних збройних конфліктах на чітко визначеній території та в окремі проміжки часу.

До прикладу, злочини геноциду, розслідувані трибуналами щодо колишньої Югославії й Руанди, мали переважно етнічну мотивацію та були спрямовані проти конкретних національних або релігійних груп. Натомість російська агресія проти України відрізняється своєю ідеологічною основою та ґрунтується на імперській доктрині «русского міра».

Джейд Макглінн, наукова співробітниця Королівського коледжу в Лондоні, висловила думку, що «зараз на окупованих територіях Запорізької та Херсонської області 14 меморіалів жертвам Голодомору були розібрані як частина російської спроби переписати історію та викоринити пам'ять про минулий геноцид для того, щоб легше було здійснювати нинішній... Демонтаж культурної спадщини, придушення мови, знищення пам'ятників Голодомору та викрадення дітей – усе це вказує на те, що Росія продовжує геноцид або кампанію знищення України як окремої культурної та національної ідентичності»[15].

Такі обставини вимагають застосування в українських реаліях ширшого підходу до поняття геноциду та використання для кваліфікування дій рф в

Україні концепції культурного геноциду, як такого що також включає знищення культури й ідентичності[16].

Інакший приклад стосується імунітету вищих посадових осіб від притягнення до відповідальності. У випадках трибуналів щодо Югославії та Руанди рішення про позбавлення такого імунітету ухвалювала Рада Безпеки ООН. Враховуючи, що Росія є постійним членом Ради Безпеки ООН із правом вето, прийняття такого рішення в ситуації України є практично неможливим.

Під час Нюрнберзького трибуналу рішення про позбавлення імунітетів приймалося Контрольною радою союзників (англ. Allied Control Authority), яка вважалася фактичним керівним органом у Німеччині після Другої світової війни, і як така мала право на такий крок. Що стосується інших судів, таких як суди щодо Косово та Камбоджі, то сторони самі зобов'язалися не посилалися на міжнародні імунітети, якими користуються їхні лідери. Очевидно, що такі сценарії в контексті РФ також є малоймовірними.

Можливим прецедентом для України є Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне, який судив президента Ліберії Чарльза Тейлора попри його імунітет. Суд діяв відповідно до угоди між Сьєрра-Леоне та ООН, а тому вважався «міжнародним судом», який висловлював думку «всієї міжнародної спільноти». Відповідно особистий імунітет у цьому випадку не застосовується: на думку суду, жоден правовий принцип не вказує на те, що глава держави має право на такий імунітет перед міжнародним судом, створеного за угодою з ООН[17].

Таким чином, трибунал, створений за підтримки ООН, мав би певну основу в існуючій практиці, хоча вона була б дуже обмеженою, оскільки позиція Спеціального суду по Сьєрра-Леоне залишається ізольованою і часто критикується експертами.

Також не варто забувати й про продиктовану цифровими технологіями та співпрацею з міжнародними організаціями зміну методів збору доказів і документування злочинів, які також підкреслюють суттєву відмінність від подій минулого.

Зважаючи на це, трибунали минулого не можуть безпосередньо та без доопрацювань застосовуватися до злочинів російсько-української війни. Ба більше, специфіка нинішньої ситуації в Україні суттєво відрізняється від усіх розглянутих прецедентів, що робить навіть порівняння фактичних обставин не завжди доречними.

На противагу, досвід кожного з трибуналів містить потенційні рішення, механізми й концепції, які можуть слугувати основою для створення і функціонування удосконаленого, з врахуванням помилок минулого, міжнародного трибуналу — спеціального трибуналу для боротьби зі злочинами у ході російсько-української війни.

Сьогодні все частіше лунають заклики та активніше вчиняються дії щодо створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Як приклад, Парламентська асамблея Ради Європи (PACE) одноголосно вимагає ство-

рення спеціального міжнародного кримінального трибуналу в Гаазі для притягнення до відповідальності російських і білоруських політичних і військових лідерів, які «планували, готували, ініціювали або здійснювали» агресивну війну Росії проти України[18].

Очевидно, що цивілізований світ підтримує необхідність створення такого трибуналу, однак підстави та механізм його створення ще обговорюються.

У цьому контексті, історичний досвід трибуналів минулого також є актуальним, оскільки передбачав різні підстави їх створення, а саме:

- Рішення Ради Безпеки ООН – МТКЮ, МКТР;
- Угода між постраждалою державою та ООН – Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати в судах Камбоджі;
- Рішення Генеральної Асамблеї ООН – Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів (для продовження роботи трибуналів Югославії та Руанди).

У цьому ключі також доречно навести слова керівника офісу Президента України Андрій Єрмак на конференції United for Justice: «Справедливість врятує світ. Вберегти його від нової глобальної бійни може ефективна система міжнародного правосуддя, насамперед міжнародний трибунал для агресора». На його думку, лише два варіанти є прийнятними і свідчать про готовність міжнародної спільноти завдати потужного правового удару по конкретних міжнародних злочинцях – це створення спеціального трибуналу на основі угоди між Україною та ООН з ухваленням відповідної резолюції Генасамблеї та формування трибуналу на основі багатосторонньої відкритої міжнародної угоди між державами цивілізованого світу[19].

Апогеєм дискусій стала Віденсько-Ризька заява Коаліції держав (Core Group) від 22 листопада 2024 року про продовження роботи над створенням ефективного Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, здатного здійснювати правосуддя, притягаючи до відповідальності тих, хто несе найбільшу відповідальність[20].

А вже на початку лютого 2025 року юридичні радники Європейської комісії, Європейської служби зовнішніх справ, Ради Європи, України та 37 держав визначили ключові параметри для створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, а також найважливіші елементи проєкту статуту Шумана – основного юридичного документа, що регулюватиме діяльність трибуналу[21].

Перші кроки зроблено, однак для досягнення дійсної справедливості залишається чималий пласт роботи з фактичного створення та забезпечення функціонування спеціального трибуналу щодо злочинів рф, під час якого беззаперечно потрібно враховувати досвід та напрацювання трибуналів минулого.

Висновки. Історичний досвід свідчить, що в умовах збройних конфліктів та масових порушень прав людини міжнародна спільнота неодноразово вдавалася до такого ефективного способу правосуддя та відновлення справедливості як спеціалізовані міжнародні трибунали.

Усі вони – від Нюрнберзького та Токійського до трибуналів *ad hoc* щодо Югославії та Руанди – сформували основи сучасного міжнародного кримінального права, що є критично важливим у контексті розгляду воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, скоєних під час російсько-української війни.

Водночас російська агресія проти України створює безпрецедентні виклики для міжнародного правосуддя. Специфіка ситуації, зокрема ідеологічна основа агресії, систематичне знищення української культурної ідентичності та статус росії як постійного члена Ради Безпеки ООН, вимагає нових підходів до формування правових механізмів притягнення винних до відповідальності.

Міжнародні трибунали можуть і повинні стати ефективним механізмом боротьби зі злочинами в російсько-українській війні, а їхній досвід у документуванні злочинів, доказуванні та забезпеченні правосуддя може бути доопрацьований й адаптований до українських реалій.

Однак, варто усвідомлювати, що жоден з попередніх механізмів міжнародних трибуналів не може безпосередньо та повністю охопити складність і масштаби злочинів, скоєних під час російсько-української війни. Трибунал щодо злочинів рф повинен враховувати унікальні виклики російсько-української війни, спираючись на попередній досвід, але водночас розробляючи нові підходи до притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, створення спеціалізованого трибуналу для розслідування злочинів російсько-української війни є найбільш доцільним шляхом для забезпечення правосуддя. Тільки так світ зможе отримати ефективний інструмент для забезпечення справедливості та запобігання актів агресії у майбутньому.

Віденсько-Ризька заява Коаліції держав та розробка проєкту статуту Шумана демонструють готовність міжнародної спільноти до практичних кроків у створенні ефективного механізму притягнення до відповідальності осіб, винних у злочині агресії рф проти України. Водночас успішність цього процесу залежатиме від здатності врахувати історичні уроки попередніх трибуналів та адаптувати їх до сучасних викликів міжнародного правосуддя.

1. Попко В.В. Нюрнберзька модифікація міжнародного злочину та кримінальна відповідальність індивідів. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 414-422. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.75> (дата звернення: 07.02.2025);
2. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від «08» серпня 1945 року. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (дата звернення: 07.02.2025);
3. Крикушенко О. Г. Кримінальне покарання у виді позбавлення волі: концептуальні підходи до його сучасного дослідження // *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 3. С. 84–91. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_16.pdf (дата звернення: 07.02.2025);

4. Загальна декларація прав людини. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 07.02.2025);
5. Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/zhenevski-konvenciyi-pro-zahist-zhertv-vijni-1949-roku> (дата звернення: 07.02.2025);
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 07.02.2025);
7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 07.02.2025);
8. Указ Президента Российской Федерации от 16.10.2019 № 494 «Об отзыве заявления, сделанного при ратификации Дополнительного протокола к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающегося защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I)». URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201910160027> (дата звернення: 07.02.2025);
9. Cassese A. *The Proper Limits of Individual Responsibility Under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise*. *Journal of International Criminal Justice*. 2005. 5. pp. 109-133. DOI: <https://doi.org/10.1093/JICJ/MQL091> (дата звернення: 07.02.2025);
10. Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди від 08.11.1994. URL: <https://www.un.org/ru/law/ictt/charter.shtml> (дата звернення: 07.02.2025);
11. Ліка М. Створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України: проблеми та перспективи. *Chernivtsi Law School*. URL: <https://law.chnu.edu.ua/stvorennia-spetsialnoho-trybunalu-shchodo-zlochynu-agresii-protiv-ukrainy/> (дата звернення: 07.02.2025);
12. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». Постанова Верховної Ради України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-IX#Text> (дата звернення: 07.02.2025);
13. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Руслан Стефанчук: Сім парламентів визнали злочини росії геноцидом Українського народу. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-pouupa/223313.html> (дата звернення: 07.02.2025);
14. Радіо Свобода. «Не маємо достатніх наявних доказів» – голова комісії ООН про визнання геноциду в Україні. Радіо Свобода. URL: <https://www.r>

- radiosvoboda.org/a/news-oon-henotsyd-v-ukrayini-vyznannya/32577672.html* (дата звернення: 07.02.2025);
15. Чурікова Н. Окупаційна влада РФ знищила 20 млн українських книжок. У Конгресі пройшли слухання про стирання ідентичності українців. *Голос Америки Українською*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/znyshchennia-kultury-na-okirovaniykh-terytorijakh/7815783.html> (дата звернення: 07.02.2025);
16. Бакальчук В. О. Культурний геноцид як складова частина міжнародного злочину РФ в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/kulturnyy-henotsyd-yak-skladova-chastyna-mizhnarodnoho-zlochynu-rf-v> (дата звернення: 07.02.2025);
17. Jędrzyśiak M. Putting Russia on trial. Ukrainian efforts to establish a tribunal for crimes of aggression. OSW Ośrodek Studiów Wschodnich. URL: <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW%20Commentary%20560.pdf> (date of access: 07.02.2025);
18. PACE unanimously demands an international tribunal to prosecute Russian and Belarusian leaders for the crime of aggression against Ukraine. Official website of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/news/8963/pace-unanimously-demands-an-international-tribunal-to-prosecute-russian-and-belarusian-leaders-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine> (date of access: 07.02.2025);
19. Вберегти світ від нової глобальної війни може ефективна система міжнародного правосуддя, а саме – міжнародний трибунал для агресора – Андрій Єрмак на конференції United for Justice. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vberegti-svit-vid-novoyi-globalnoyi-bijni-mozhe-efektivna-si-81425> (дата звернення: 07.02.2025);
20. Віденсько-Ризька заява Коаліції держав (Core Group) зі створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Офіційний вебсайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/vidensko-rizka-zayava-koaliciyi-derzhav-core-group-zi-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-shchodo-zlochynu-agresiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 07.02.2025);
21. Коаліція держав зі створення Спеціального трибуналу визначила правові основи для створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України. Офіційний вебсайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/koaliciya-derzhav-zi-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-viznachila-pravovi-osnovi-dlya-stvorenniya-spectribunalu-shchodo-zlochynu-agresiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 07.02.2025).

Nazariy STAKH. International tribunals and the possibility of creating a tribunal for the crimes of the Russian Federation: historical analogies

Since the outbreak of the full-scale aggression of the russian federation against Ukraine in February 2022, the issue of bringing perpetrators to justice has become one of the key challenges for international justice. Numerous war crimes, crimes against humanity and

concealed acts of genocide committed by the russian military and its leadership on the territory of Ukraine require an update of international approaches to the investigation, prosecution, and punishment of perpetrators.

The article examines the historical experience of such effective justice mechanisms as international tribunals, in particular the Nuremberg and Tokyo trials, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) and the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). The author analyses the legal precedents that can and should be used to develop a special tribunal for the crime of aggression of the russian federation against Ukraine.

Attention is paid to certain issues of legal mechanisms used to prosecute persons responsible for international crimes, including the doctrine of joint criminal enterprise, the concept of individual responsibility for crimes in time of war and the issue of immunity of senior officials.

The article draws attention to the fact that, given the specifics of the Russian-Ukrainian war, including the ideological basis of aggression, destruction of Ukrainian cultural identity and blatant violations of international law, none of the previous international tribunals of the past can be directly and without modification applied to the crimes of the Russian-Ukrainian war.

At the same time, the future tribunal for the crimes of the Russian Federation must take into account the previous experience of international tribunals of the past, adapting it to Ukrainian realities and developing new approaches to bring perpetrators to justice for crimes committed during the Russian-Ukrainian war.

Thus, the historical lessons of international tribunals should become the basis for the formation of a new judicial institution—a special tribunal to combat crimes during the Russian-Ukrainian war.

Keywords: international tribunals, crime of aggression, war crimes, crimes against humanity, genocide, international justice, Russian-Ukrainian war, special tribunal.

Назарій СТАХ. Міжнародні трибунали і можливість створення трибуналу щодо злочинів рф: історичні аналогії

Після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України у лютому 2022 року питання притягнення винних осіб до відповідальності стало одним із ключових викликів для міжнародного правосуддя. Численні воєнні злочини, злочини проти людяності та приховані акти геноциду, скоєні російськими військовими та їхнім керівництвом на теренах України, вимагають оновлення міжнародних підходів до розслідування, притягнення до відповідальності та покарання винних.

У статті розглядається історичний досвід таких ефективних механізмів правосуддя як міжнародні трибунали, зокрема Нюрнберзький та Токійський процеси, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) й Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР). Аналізуються правові прецеденти, які можуть та повинні застосовуватися для розробки спеціального трибуналу щодо злочинів агресії рф проти України.

Приділено увагу окремим питанням правових механізмів, які були використані для переслідування осіб, відповідальних за міжнародні злочини, включаючи доктри-

ну спільного злочинного наміру (Joint Criminal Enterprise), концепцію індивідуальної відповідальності за злочини під час війни та питання імунітету вищих посадових осіб.

У статті звертається увага на те, що з огляду на специфіку російсько-української війни, включаючи ідеологічну основу агресії, знищення української культурної ідентичності й нахабні порушення норм міжнародного права, жоден з попередніх міжнародних трибуналів минулого не може безпосередньо та без доопрацювань застосовуватися до злочинів російсько-української війни.

Водночас майбутній трибунал щодо злочинів РФ зобов'язаний враховувати попередній досвід міжнародних трибуналів минулого, адаптуючи його до українських реалій та розробляючи на його основі нові підходи для притягнення винних осіб до відповідальності за злочини в ході російсько-української війни.

Таким чином, історичні уроки міжнародних трибуналів мають стати фундаментом для формування нової судової інституції — спеціального трибуналу для боротьби зі злочинами у ході російсько-української війни.

Ключові слова: міжнародні трибунали, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид, міжнародне правосуддя, російсько-українська війна, спеціальний трибунал.